

Jak jim zobák narost

LENKA KAPSOVÁ
překladatelka

ZTRACENÍ V JAZYCE

Každý překladatel čas od času narazí na místo, kde se cizí jazyk výrazněji míjí s jeho mateřštinou. Čím exotičtější jazyk, tím častější a dramatičtější takové mínění může být. I když však člověk překládá z tak „všedního“ jazyka, jako je angličtina, postupně objeví spoustu méně nápadných míst, kde je třeba dát si pozor. Jedním z těch, která jsou společná asi všem překladatelům beletrie, je přímá řeč postav. Nejde jen o to, co říkají, ale jak to říkají, tedy jakou stylovou rovinu zvolit. Z jakého prostředí postava pochází? Jakého je vzdělání? Mluví nějakým nářečím? Ke komu se obrací? Bude svému protějšku v češtině tykat, nebo vykat?

A teď babo raď: kde je ten moment, kdy si v češtině přestanou vykat a začnou si tykat? Když si nalijí víno, nebo až když se svalí na pohovku?

V anglické tradici se vzdělanost člověka odjakživa posuzovala především podle výslovnosti (zatímco v češtině se za ostudu považují spíš hrubé chyby v jazyce psaném). Pokud postava v angličtině vnechává nebo komolí hlásky, může to odkazovat buď k nějakému nářečí, nebo nízkému vzdělání. Jenže co s tím v češtině? Pokud se jedná o nářečí, jedna možnost je zvolit také nářeční prvky, ale je to hodně choulostivé. Autor staršího překladu Steinbeckových *Hroznů hněvu* vložil postavám do úst tak výrazné moravismy, že američtí farmáři působí jako „stréci z Hané“ a komický efekt knize ubližuje. Asi nejčastějším kompromisem bývá zvolit hovorové prvky středočeské, které vzhledem ke své rozšířenosti působí jaksi „neutrálně nespisovně“ (voni vobdělávají to pole, heleďte se, páč, nevím atd.).

Samostatnou kapitolu představuje tykáni a vykáni. Moderní angličtina je už nerozlišuje, jenže překladatel do češtiny se nějak rozhodnout musí. Někdy není co řešit – dítě učitelé vyká, žena své kamarádce tyká. Jenže co když vztah dvou postav zdůvěrní v průběhu děje? V jednom románě hlavní hrdina potká ženu v supermarketu, ona se víceméně pozve k němu domů a nakonec se spolu vyspí. A teď babo raď: kde je ten moment, kdy si v češtině přestanou vykat a začnou si tykat? Když si nalijí víno, nebo až když se svalí na pohovku? Někdy náhlé přehození výhybky působí násilně, a tak může překladatel do scény popíjení vína vpašovat přípitek na tykáni nebo větu „Říkej mi Johnny...“

Kuriózní dilema jsem řešila při překládání fantasy série. Hlavní hrdinka Paige, mladá rebelka s profízlou pusou a vůdkyně povstání, se setká s bytostmi, které přišly z podsvětí. Tyto bytosti, jakási archaická rasa, působí postavou i chováním majestátně a mají nad lidmi určitou nadvládu. Jak s nimi Paige mluví – jako rovná s rovnými? Nebo bude vykat těm, kterých si váží, a tykat těm, které vzpurně osočuje? Je to úsměvné, ale ne bezvýznamné: tahle volba totiž ovlivní celkové vyznění postavy.

A tak si lámou hlavu. Etiketa podrobně radí, kdy je tykáni vhodné a nevhodné, kdo ho navrhuje a kdo stojí výš na společenském žebříčku. Jenže co naše Paige a její utlačovatelé? Nejspíš budu muset napsat panu Špačkovi, aby do nového vydání své knihy zahrnul i komunikaci s majestátními bytostmi z podsvětí.

GALERIE

Musí se schovat. Než přijde, zas a znova.
Věrný průvodce strach.

Obraz Martina Salajky je součástí kolektivní výstavy **Život je bolestný a přináší zklamání**. Výstava je otevřena v pražské Trafo Gallery do 5. března.

Za Robinem Hoodem

Osobní výběr ze světového tisku

Snažíte-li se v americkém tisku vyhnout slovu Trump, je to těžká úloha. Spolehlivě ji ale řeší rubriky nekrologů. Web *The New York Times* teď nabídl pestrou sešlost.

Zemřel – ve výkonu trestu doživotí – šejch Omar Abdel Rahman, „otec“ prvního útoku džihádistů na Dvojčata (1993). Zemřela Norma McConveyová, známá pod pseudonymem Jane Roe: byla žalující stranou v procesu Roe vs. Wade, kdy v roce 1973 Nejvyšší soud povolil potraty, leč později se stala aktivistkou hnutí pro-life. Zemřel známý konzervativní myslitel Michael Novak. A zemřel Stanley Bard, což si žádá samostatnou pasáž.

Stanley Bard byl spjat s newyorským hotelem Chelsea. V roce 1964 ho převzal po otci, sloužil v něm jako manažer a roku 2007 odešel na odpočinek. Podle nekrologu Sama Robertse byl „Robinem Hoodem hostinských“ a učinil z Chelsea azyl bohémů. Tam napsal Jack Kerouac knihu *Na cestě*, William Burroughs *Nahý oběd*, Arthur Clarke se Stanleyem Kubrickem scénář k filmu *2001: vesmírná odysea* a tak by šlo pokračovat. Což vede k paroubkovské otázce: Kdo z vás to má? Kdo má hotel, jehož vchod je lemován pamětními deskami typu „Zde dožil Dylan Thomas“ nebo „Zde strávil poslední roky života Thomas Wolfe“?

Roberts líčí, jak přišel na Robina Hooda: pro Bardovu velkorysost, s níž pomíjel dluhy na účtech, a pro „kongeniální neschopnost připustit, že by v jeho hotelu bylo něco špatného“. Bardův pozitivismus prý hraničil s patologií. Režisér Miloš Forman se v jednom dokumentu Barda ptá, zda v jeho hotelu někdy nějaký člověk zemřel: prý jen malíř Aplhaeus Cole, ve 112 letech. Jenže Bard nezmínil Dylana Thomase, jenž se upil k smrti, či Nancy Spungenovou, již našli ubodanou v pokoji, který sdílela se Sidem Viciousem (lídr punkových Sex Pistols byl pak

ZBYNĚK PETRÁČEK
komentátor LN

ROZCESTNÍK

Dosud bylo západoevropské a středovýchodní pojetí karikatur v rozporu. Až postoj k Donaldu Trumpovi je dovedl na společnou cestu.

A pak že je integrace nemožná.

obžalován z vraždy, ale ještě před procesem se předávkoval heroinem).

Bardův půvab znal i dramatik Arthur Miller, jenž v Chelsea psal hru *Po pádu*: „Když jsme vešli do pokoje, mával rukama a říkal: ‚Vše je dokonale. Nabytek zbrusu nový, i matrace a tapety. Podívejte se.‘ Ale na zemi jsem uviděl vyšlapanou cestičku a cosi jako uhelný prach. ‚Ten koberec,‘ začal jsem, ale Bard mě hned přerušil: ‚Nový koberec přijde zítra.‘“

Není divu, že *NYT* věnují Bardovi hned dva nekrology. Druhý napsala Amicha Padnaniová. Píše o legendárních postavách hotelu i o tom, jak se v něm v roce 1968 Leonard Cohen seznámil s Janis Joplinovou. „Potkal jsem ji ve výtahu,“ vzpomínal Cohen. „Sebral jsem veškerou kuráž a oslovil ji: ‚Hledáte někoho?‘ Odpověděla: ‚Ano, hledám Krise Kristoffersona.‘ – ‚Tak to máte kliku,‘ řekl jsem. ‚Já jsem Kris Kristofferson.‘ Byly to velkorysé časy.“

Málokdo by asi chtěl číst vlastní nekrolog. Ale musí-li už být, tak nejlépe takový, jaké si vysloužil Stanley Bard.

Institut pro výzkum středovýchodních médií (MEMRI) odvádí dobrou práci. Zaměstnává orientalisty a přináší anglické překlady toho, co jinak Západ pomíjí. Za pozornost stojí karikatury Donalda Trumpa. Najdete je snadno, stačí řetězec MEMRI+Trump+cartoon. Příliš nepřekvapí, tak proč o nich tedy píšeme?

Ty obrázky ladí s tím, jak Trumpa karikuje západní Evropa. Stačí vzít titulní stranu magazínu *Der Spiegel* ze 4. února (www.spiegel.de/spiegel/print/index-2017-6.html). Krvavý Trump uřezává hlavu soše Svobody má ještě větší šmrnc než Trump coby socha Svobody opásaná semtexem na titulce katarského *al-Watanu*. U nás jsme si tento šmrnc užili za stalinismu („krvavý pes Tito“), což mnohým dodnes skýtá protilátky.

Zvláštní. Dosud bylo západoevropské a středovýchodní pojetí karikatur v rozporu. Ty západní (třeba Proroka) budily odpor u muslimů. Ty středovýchodní (třeba holokaustu) budily odpor zase u Západanů. Až postoj k Donaldu Trumpovi je dovedl na společnou cestu zuřivosti. A pak že je integrace nemožná.

A na závěr něco k odlehčení. Víte, který národ nejvíce propadá hazardu? Odpověď je těžká, neboť ji ovlivňují stereotypy. Třeba že v USA se díky Las Vegas vše točí kolem hazardu. Realita je pestřejší, jak ukazuje graf v týdeníku *The Economist*. Zdaleka nejvíce prohrají Australané (1000 dolarů ročně na hlavu). Až s odstupem následuje Singapur, Irsko a Finsko a teprve těsně za ním jsou USA.

Na to, že Austrálie začala deregulovat hazard teprve v 80. letech, je to slušný výsledek. Ale inspirovat se jím zrovna nemusíme. Či snad ano?

Legendární veleještěř

RADEK MIKULÁŠ
geolog

VĚDECKÁ LEKCE

Jako student jsem na jedné z oslav vyslechl historku, jejíž jádro tvořilo vyprávění, jak jeden ze starých badatelů našel v lomech u Vyšehořovic – starobylé obci východně od Prahy – mohutné stopy odpovídající rozměrem šlépějím těch největších dinosaurů. V nadšení jim ihned přidělil odborné jméno podle místa nálezu, Vyšerosaurus, což se ovšem při povinné transkripci do latiny musí psát bez diakritiky.

Ubíhala léta a „první stopu dinosauru u nás“ (od Červeného Kostelce) popsal mezitím v roce 1998 Jaroslav Zajíč. Nedlouho poté, v roce 2003, našel u Kutné Hory stehenní kost býložravého dinosaura sběratel Jaroslav Moučka. Následovaly objevy dalších stop od Červeného Kostelce a ve starých sbírkách brněnské univerzity byl rozpoznán již zřejmě desítky let starý nálezu dinosauřího zubu, který byl do té doby mylně pokládán za pozůstatek krokodýla.

Otisky sauropodů téměř nikdy nezachytily detaily jejich anatomie. Vypadají, řekněme, jako by někdo otiskl do bláta pařez.

Pražský paleontolog Boris Ekrť zase prozkoumal několik kostí, které Antonín Frič (1832–1913) pokládal za zbytky dinosaurů – a dal starému učenci za pravdu. Najednou tedy bylo pozůstatků po dinosaurech poměrně hodně – ale mně v nich pořád scházel bájný vyšerosaurus. Postupně jsem se smiřoval s tím, že jsem naletěl na anekdotu nebo starý geologický folklor. Poslední naděje ze mě vyprchala v okamžiku, když jsem se dočetl, že Antonín Frič v roce 1905 našel poblíž Jizery čelist plesiosaury, kterou nazval Iserosaurus (Jizera = Iser). Měl jsem za to, že odtud jistě anekdota pochází.

Nejsou to ale ani tři měsíce, co za mnou přišel kolega a někdejší nájemce vyšehořovického lomu Miroslav Coubal a optal se: „Máš u sebe tu práci o vyšerosauri?“ – „A ty víš, která je to práce?“ opáčil jsem. Věděl. Díky ochotě paní knihovnice jsem ji měl druhý den na stole. Měla vročení 1948. Autorem byl – tehdy devadesátiletý – profesor Josef Velenovský a text nesl úplně nenápadný název *Poznámky z křídové flóry*. Proto byla zmínka o dinosaurech v něm nenaležitelná. Spis zachycuje Velenovského vzpomínky na rok 1890, kdy procházel jeden z vyšehořovických lomů a povšiml si hlubokých oválných jam na povrchu pískovcové desky. Ihned měl jasno – jde o stopy obrovského dinosaura ze skupiny Sauropoda, kterého také hned na místě pojmenoval Vyšerosaurus.

Největší paradox celé historky je v tom, že Velenovský mohl mít pravdu. Viděl jsem na různých místech různé šlépěje sauropodů, těch největších pomalých monster s kulovitými nohama. Jejich otisky téměř nikdy nezachytily detaily anatomie. Vypadají, řekněme, jako by někdo otiskl do bláta pařez. S jistotou je rozpoznáme až tehdy, vidíme-li jich řadu desítek či stovek. Při stavu těžby to Velenovský v roce 1890 opravdu vidět mohl. A současný lom v nedalekých Nehvizdách se blíží popisované vrstvě. Třeba budeme opět velmi překvapeni.

At tak či onak, Velenovského název je nepoužitelný. Mínil jej jako jméno imaginárního tvora, ne jako jméno jeho šlépějí. Nezбудete tedy než se na bizarní název v poslední Velenovského práci vy... kašlat.